

Methodology for teaching preschool educational organization students how to write and read numbers

E'zoza ABDURASHIDOVA¹

Syrdarya Regional Center for Pedagogical Excellence

ARTICLE INFO

Article history:

Received August 2025

Received in revised form

15 August 2025

Accepted 15 September 2025

Available online

05 October 2025

Keywords:

Arithmetic,
critical thinking,
assessment,
interest,
inquisitiveness,
empathy,
interactive communication.

ABSTRACT

The article provides detailed information on the content and significance of tasks aimed at improving the methodology of teaching preschool educational organization students to write and read numbers. It also elaborates on the methods, activities, and exercises necessary for developing critical thinking skills in preschool-aged children.

2181-1415/© 2025 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol6-iss5-pp57-61>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyalanuvchilariga raqamlarni yozish va o'qishni o'rgatish metodikasi

ANNOTATSIYA

Kalit so'zlar:

Arifmetika,
tanqidiy fikrlash,
baholash, qiziqish,
izlanuvchanlik,
empatiya,
interaktiv muloqot.

Maqolada maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyalanuvchilariga raqamlarni yozish va o'qishni o'rgatish metodikasini takomillashtirish uchun bajariladigan vazifalarning mazmuni va ahamiyati shuningdek maktabgacha yoshdagi bolalarning tanqidiy fikrlashini rivojlantirish uchun zarur bo'lgan metodlar, faoliyatlar va mashg'ulotlar haqida batafsil ma'lumot berildi.

¹ Head of the "Preschool Education Coordination" Department, Syrdarya Regional Center for Pedagogical Excellence.

Методика обучения воспитанников дошкольной образовательной организации написанию и чтению чисел

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

арифметика,
критическое мышление,
оценка,
интерес,
любопытность,
эмпатия,
интерактивное общение.

В статье представлена подробная информация о содержании и значении задач, выполняемых для совершенствования методики обучения воспитанников дошкольных образовательных организаций письму и чтению чисел, а также о методах, видах деятельности и занятиях, необходимых для развития критического мышления у детей дошкольного возраста.

O'nlik sanoq sistemasida yozilgan sonni o'qish uchun u o'ngdan chapga har biri uchta raqamdan iborat sinflarga (guruhlarga) bo'linadi. Avval birliklar sinfi, keyin minglar sinfi keladi. Ming sinfdan keyingi sinflarning nomlari mavjud – bular million, milliard, trillion.

Raqamlarni chapdan o'ngga o'qing.

Keyin guruh ichida olingan ma'lumotlarning muhokamasi keladi. Tarbiyalanuvchilar bir-birlari bilan yangi bilimlarni baham ko'radilar va matnni o'qish paytida paydo bo'ladigan savollarni berishadi. Bunday holda, agar tengdoshi ma'lum bir masalaga aniqlik kiritisa, individual belgi o'zgarishi mumkin. Keyin har bir guruh mavzuga mos keladigan aniq topshiriqlar beriladi. Vazifalar quyidagicha bo'lishi mumkin:

1. Rim raqamlari haqida bilib olganingizning hammasini bizga aytib bering.
2. O'n oltilik sanoq tizimi haqida bilib olganingizning hammasini aytib bering.
3. O'nlik sanoq sistemasi haqida o'rganganlaringizning hammasini aytib bering.
4. Sonlarning sinflarga bo'linishi haqida gapiring.

Guruh ichida savolga javob berish uchun tarbiyalanuvchilardan biri tanlanadi. Bu bosqichda, birinchidan, umumiy ishni bajarish uchun individual javobgarlik shakllanadi, ikkinchidan, monolog nutqi shakllanadi. Boshqa guruh a'zolari tengdoshining taqdimotini to'ldirishlari mumkin. Agar jamoaviy muhokamada savollar tug'lsa, tarbiyachi-pedagog ularga aniqlik kiritadi. Keyinchalik, tarbiyalanuvchilar bir qator amaliy topshiriqlarni oladilar, ularni hal qilish jarayonida olingan bilimlar mustahkamlanadi. Muammolarni guruh ichida birgalikda hal qilish mumkin, keyin doskada tekshirish yoki yakka tartibda yoki ishning ikkala shaklini birlashtirish orqali hal qilinadi. Asosiysi, har bir topshiriqlar tahlil qilinadi va tarbiyachi-pedagog va tarbiyalanuvchining izohlari bilan doskada tasvirlanadi.

Fikrlash bosqichida tarbiyalanuvchilar yangi bilimlarni mustahkamlaydi, o'z so'zlari bilan ifodalaydi, yangi bilimlarga shaxsiy munosabatini shakllantiradi. Ushbu darsda bolalar individual sinxronizatsiya tuzadilar. Ushbu darsda tarbiyalanuvchilardan biri tomonidan tuzilgan sinkvinga misol keltiriladi.

1. Son.
2. O'nlik, pozitsion.
3. Yozish, bo'laklash, o'qish.
4. Buni bilish juda foydali.
5. Sanoq tizimi.

Ushbu darsda tarbiyalanuvchilar birgalikda bitta mavzuni o'rganishadi. Tarbiyalanuvchilar, birinchi navbatda, shaxslararo muloqot ko'nikmalarini oladi, bu esa ma'lumotni yaxshiroq o'zlashtirishga va materialni chuqurroq o'rganishga yordam beradi. Ikkinchidan, ichki qulaylikka erishiladi, chunki bu masala bir necha bor ishlab chiqilgan. Uchinchidan, o'z-o'zini hurmat qilishning yuqori darajasi shakllanadi. Ushbu darsda tarbiyalanuvchilar tarbiyachi-pedagog sifatida harakat qilish imkoniyatiga ega. Bu materialni yaxshiroq o'rganish va o'zlashtirishga yordam beradi. Tarbiyachi-pedagog ta'lim va tarbiya jarayonining tashkilotchisi rolini o'ynaydi. Tarbiyachi-pedagog tarbiyalanuvchini qiziqtirishi, unda ijodiy faollikni uyg'otishi, so'ngra materialni tushunish uchun shart-sharoitlarni ta'minlashi va olingan bilimlarni umumlashtirishga yordam berishi kerak.

Tajriba shuni ko'rsatadiki, yuqorida tavsiflangan usullardan foydalangan holda o'qitiladigan darslarda bolalarning qiziqishi va faoliyati ancha yuqori. "Natural sonlar" mavzusini o'rganish doirasida biz shunga o'xshash tarzda o'rganish mumkin bo'lgan mavzular ro'yxatini ko'rsatamiz.

1. Raqamlarni yozish va o'qish.
2. To'g'ri chiziqdagi son va nuqtalar.
3. Natural sonlar to'plami.
4. Sonning darajasi.

Ushbu ro'yxatning dastlabki uchta mavzusi ularni o'rganishning o'ziga xos xususiyatlarini belgilaydigan umumiy xususiyatga ega: mavzuni o'zlashtirish uchun tarbiyalanuvchi katta hajmdagi matnli ma'lumotlarni qayta ishlash kerak. Shu sababli, ularni o'rganish yuqorida tavsiflangan birinchi mavzuni o'rganish kabi tashkil etilishi mumkin.

To'rtinchi mavzu birinchi uchta mavzudan farq qiladi, chunki uni o'rganish jarayonida tarbiyalanuvchilar ko'proq arifmetik belgilar va formulalar bilan uchrashadilar, shuningdek, ba'zi arifmetik amallarni bajaradilar. Ushbu mavzuni o'rganishda baholash varaqasi qo'llaniladi. Baholash varaqasining ishlab chiqilgan shakli 2.3.3-jadvalda ko'rsatilgan (baholash bosqichlarini o'zgartirish mumkin).

Baholash varaqasida tarbiyachi-pedagog tomonidan taklif qilingan shkala bo'yicha har bir tarbiyalanuvchi darsning har bir bosqichi uchun o'ziga baho qo'yadi. Muayyan belgiga mos keladigan ballar oralig'ini aniqlashning aniq chegaralari haqida gapirish juda qiyin, chunki sinf darajalari har xil. Shuni qo'shimcha qilish kerakki, baholash varaqasi tarbiyalanuvchiga ishonchning o'ziga xos rolini o'ynaydi, shuningdek, o'z-o'zini hurmat qilishni rivojlantirishga yordam beradi.

Yuqorida aytilganlarning barchasidan quyidagi xulosaga kelishimiz mumkin: "natural son" tushunchasi bilan bog'liq darslarni shunday tashkil qilish mumkinki, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish usullaridan foydalanish nafaqat mumkin, balki samarali bo'ladi. Shu bilan birga, samaradorlik bir necha ma'noda tushuniladi. Birinchidan, haqiqiy arifmetik material yaxshi va samarali tarzda o'ngga singadi. Ikkinchidan, tarbiyalanuvchilarda o'z-o'zini hurmat qilish, mustaqil va guruhda ishlash, o'zaro nazorat qilish ko'nikma va malakalari shakllanadi. Nihoyat, uchinchidan, tarbiyalanuvchilar aqliy faoliyatning umumlashtirilgan malakasini egallaydilar: matn bilan ishlash, tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish va ommaviy takrorlash qobiliyati.

Baholash varaqasida tarbiyachi-pedagog tomonidan taklif qilingan shkala bo'yicha har bir tarbiyalanuvchi darsning har bir bosqichi uchun o'ziga baho qo'yadi. Muayyan belgiga mos keladigan ballar oralig'ini aniqlashning aniq chegaralari haqida gapirish juda

qiyin, chunki sinf darajalari har xil. Shuni qo'shimcha qilish kerakki, baholash varaqasi tarbiyalanuvchiga ishonchning o'ziga xos rolini o'ynaydi, shuningdek, o'z-o'zini hurmat qilishni rivojlantirishga yordam beradi.

Yuqorida aytilganlarning barchasidan quyidagi xulosaga kelishimiz mumkin: "natural son" tushunchasi bilan bog'liq darslarni shunday tashkil qilish mumkinki, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish usullaridan foydalanish nafaqat mumkin, balki samarali bo'ladi. Shu bilan birga, samaradorlik bir necha ma'noda tushuniladi. Birinchidan, haqiqiy arifmetik material yaxshi va samarali tarzda o'ngga singadi. Ikkinchidan, tarbiyalanuvchilarda o'z-o'zini hurmat qilish, mustaqil va guruhda ishlash, o'zaro nazorat qilish ko'nikma va malakalari shakllanadi. Nihoyat, uchinchidan, tarbiyalanuvchilar aqliy faoliyatning umumlashtirilgan malakasini egallaydilar: matn bilan ishlash, tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish va ommaviy takrorlash qobiliyati.

1. Maktabgacha katta yoshdagi bolalarning tanqidiy fikrlashini rivojlantirishning o'quv-uslubiy majmuasini ishlab chiqishda biz quyidagi tamoyillarga amal qildik: *mavjudlik tamoyili; ravshanlik tamoyili; tizimlilik tamoyili; faollik tamoyili; o'zgaruvchanlik tamoyili;*

2. Tashkiliy pedagogik shart-sharoitlarni ta'minlashda asosan arifmetika dasturlari, o'quv rejalar, talablarni ishlab chiqish, rivojlantirish, o'quv-uslubiy ta'minotni mazmunan rivojlantirish nazarda tutiladi. Pedagogik-psixologik shart sharoitlarga turli metodikalar ishlab chiqish, psixologik o'yinlar ishlab chiqish, tarbiyalanuvchilarning hissiy-emotsional va aqliy harakatlarini shakllanishiga xizmat qiluvchi ishlanmalar va texnologiyalar ishlab chiqish nazarda tutiladi. Uslubiy-didaktik shart-sharoitlarga maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyalanuvchilari uchun o'quv qo'llanma va dasrliklar, elektron usulubiy qo'llanmalar, didaktik o'yinlar ishlab chiqish nazarda tutiladi;

3. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari muammolarini tadqiq etishga nazariy metodologik yondashuvlarni tahlil qilish bizni tanqidiy fikrlashni rivojlantirish jarayonini kelgusida takomillashtirish *tizimli, aksiologik, shaxsga yo'naltirilgan va faoliyatli yondashuvlarning* majmui nuqtai nazaridan ko'rib chiqildi va metodik modelni ishlab chiqishda foydalanildi;

4. Metodik model quyidagi komponentlardan tashkil topdi: *maqsadli komponent* – ijtimoiy buyurtma asosida tarbiyalanuvchilarning tanqidiy fikrlashini rivojlantirishning maqsad va vazifalarini aniqlab olish; *mazmunli komponent* –mazmun (arifmetika ish dasturlari, uslubiy kuzatish, metodik ta'minot, texnik ta'minot, axborot ta'minot, yondashuvlar, tamoyillar, pedagogik shart-sharoitlar); *jarayonli komponent* – ta'lim va tarbiya faoliyatni tashkil etish jarayonlari, individual ish materialini tanlash va tizimlashtirish, ta'lim va tarbiya jarayonini tashkillashtirish, ta'lim shakli va metodlari, o'quv materiallari mazmunini tanlash mezonlari tanqidiy fikrlashning tarkibiy tuzilishi, uning shakllanish bosqichlari, usullari, vositalari; *tashhishlash-baholash komponenti* – pedagogik tajriba-sinov bosqichlari, baholash mezonlari va daraja ko'rsatkichlari; *natija komponenti;*

5. Tarbiyalanuvchilarga natural sonlarni o'rgatish metodikasi, tarbiyalanuvchilarga raqamlarni yozish va o'qishni o'rgatish metodikasi takomillashtirildi. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda klaster, insert, sinkveyn, refleksiya, taqdimot, jadval metodlaridan hamda didaktik o'yinlardan samarali foydalanildi.

FOYDALINILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Pol R.Elder L Critical Thinking: Tools for Taking Charge of Your Learning and Your Life. Pearson Education. (2008). Ushbu kitob tanqidiy fikrlashning asosiy tamoyillarini va uni yosh bolalarga qanday tatbiq etish mumkinligini tushuntiradi.
2. Lipman Thinking in Education. Cambridge University Press. (2003). Bu kitob ta'limda fikrlashni rivojlantirish usullariga bag'ishlangan bo'lib, ayniqsa maktabgacha ta'lim uchun qiziqarli yondashuvlarni o'z ichiga oladi.
3. Fisher, R. Teaching Thinking: Philosophical Enquiry in the Classroom. Bloomsbury Academic (1998). Mazkur asar sinf xonasida fikrlashni rivojlantirish va falsafiy yondashuvlar orqali tanqidiy fikrlashni o'rgatish haqida ma'lumot beradi.
4. Vigotskiy L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Harvard University Press. (1978). Lev Vygotskiyning ijtimoiy o'rganish va bolalar ongini rivojlantirish haqidagi asari, tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga bog'liq.
5. Piaget, J The Origins of Intelligence in Children. International Universities Press (1952). Piagetning bolalar kognitiv rivojlanishi haqidagi asarlari, ularning tanqidiy fikrlashini qanday rivojlantirish mumkinligini tushunishga yordam beradi.
6. Perkins, D Smart Schools: Better Thinking and Learning for Every Child. The Free Press. (1992). Bu kitob maktabgacha ta'limda o'quvchilarning tanqidiy va ijodiy fikrlashini rag'batlantirishga qaratilgan strategiyalarni taklif etadi.
7. Edutopia (<https://www.edutopia.org/>)
8. "Teaching Children Philosophy" (<https://www.teachingchildrenphilosophy.org/>)
9. "Critical Thinking Foundation" (<https://www.criticalthinking.org/>)
10. "The Conversation" (<https://theconversation.com/>)